

Aletta J. Norval: Aversivní demokracie

Dědictví a originalita v demokratické tradici

Přeložil Jan Bíba.

Praha, Karolinum 2016. 237 s.

Devět let po vydání knihy politické teoretičky a jedné z představitelky tzv. essexské školy Aletty Norvalové *Aversive Democracy: Inheritance and Originality in the Democratic Tradition*¹ přichází český překlad této knihy z pera Jana Bíby, a rozšiřuje tak řadu překladů klíčových děl současné politické teorie do naší mateřštiny.

Knih samotná může být čtena specifickým způsobem právě v prostoru střední Evropy, a to ze dvou důvodů. Zaprvé je do značné míry inspirována přechodem k demokracii v Jižní Africe, která představuje jiný příklad tranzice, než jaký je charakteristický právě pro východní blok, a zadruhé se jedná o inspirativní konceptualizaci utváření demokratické identity. V době, kdy je často skloňována krize (liberální) demokracie či její postliberální konstelace, jsou úvahy směřující k utváření a reprodukci demokratické identity klíčové, a to nejen na poli politické teorie, ale i v rámci veřejné debaty. Provázanost politiky jako praxe a teorie je konečkonců právě to, co je pro přístup essexské školy diskurzivní teorie příznačné.

V úvodních kapitolách knihy autorka shrnuje debatu mezi přístupy deliberativní a poststrukturalistické radikální demokracie, což je jedno z klíčových témat současné politické teorie. Norvalové jsou vzhledem k jejímu akademickému zakotvení logicky bližší pozice radikální demokracie, které však dále originálně rozvíjí. Habermasem inspirovaný deliberativní proud, v této knize reprezentovaný zejména přístupy Lynn Sandersové a Simone Chambersové, se zaměřuje především na hledání dobrého argumentu, jehož kvalita se má projevit v rámci demokratické diskuse. Ta vzniká za dobře stanovených podmínek, za nichž jsou si všichni rovni.

1 Norval, A. J., *Aversive Democracy: Inheritance and Originality in the Democratic Tradition*. Cambridge, Cambridge University Press 2007. 238 s.

Radikální poststrukturalistický proud se naopak více zaměřuje na nesouhlas či neshodu. Právě ona podle zastánců této koncepce leží v jádru demokratického procesu. Neshoda jako základní ontologický předpoklad radikálního politického myšlení je pak vede k představě o „neukončenosti“ nebo „nemožnosti“ struktury či demokratického procesu. Popření neshody pak pro autory a autorky radikálně-demokratického proudu (konkrétně např. Jacquesa Ranciéra nebo Chantal Mouffovou) představuje ohrožení samotných demokratických institucí. Domnívají se totiž, že při vynoření této neshody, při její manifestaci náhle nejsme schopni jednat, neboť pro tuto situaci nemáme fungující společenské či institucionální mechanismy.

V případě deliberativních přístupů považuje Norvalová naopak za problematický zejména aspekt konsensu založeného na racionální argumentaci, a to i v těch formách, které připouštějí podstatnější roli rétoriky než původní habermasovský model. I v případě nastavení ideálních parametrů diskuse přicházejí teoretikové a teoretičky deliberativní demokracie s až příliš povrchním a v zásadě technickým řešením prohlubování demokratických procesů, které však k reálnému prohloubení demokracie povedou jen stěží.

I když je Alettě Norvalové bližší pozice radikálních teoretiků a teoretiček, kritizuje i ty, a to zejména z toho důvodu, že nejsou schopni dostatečně promýšlet způsob institucionalizace demokratického uspořádání v souvislosti s konstitutivní rolí neshody v politickém a sociálním demokratickém životě. V případě radikální demokracie Norvalová kritizuje také až příliš úzké zaměření na moment krize a rozkloubení, ve kterém dochází k erupci demokratických požadavků, což je téma, které ve svém díle rozpracovává zejména Ernesto Laclau v souvislosti se studiem populismu.

Norvalová se ve svých úvahách zaměřuje právě na institucionalizaci demokratického uspořádání, nikoliv jen na moment nebo okamžik vynoření demokratických požadavků. Proto se obrací právě k otázkám věnovaným argumentaci a rétorice. Rétorika je určitým způsobem tematizována v obou tradicích, ale vždy spíše jen okrajově, v souvislosti s protikladem rozumu a rétoriky. Norvalová chce však nově promýšlet právě vztah rozumu a rétoriky. Zásadním momentem tohoto promýšlení je právě důraz na každodennost, v protikladu vůči abstraktním teoretizacím, které jsou charakteristické jak pro teoretické úvahy deliberativních, tak radikálně-demokratických poststrukturalistických teoretiků a teoretiček. Norvalová si přitom vypomáhá Wittgensteinem a jeho zkoumáním každodenního používání jazyka. Za klíčový považuje obrat od rétoriky k rétoričnosti, neboť se domnívá, že nám otevírá zcela nové dimenze politické gramatiky, v jejichž intencích myslíme svět kolem sebe. Norvalová píše o slovnících a praktikách, které „ohraničují to, co je možné říci“, a to, „co je možné vykonat“.

Z tohoto hlediska je pak mimořádně zajímavá závěrečná kapitola, ve které Aletta Norvalová popisuje demokratizaci své rodné Jihoafrické republiky na kon-

krétním příkladu komisí pravdy a smíření. Tyto komise měly představovat prostor, ve kterém by bylo možné hovořit o v minulosti zakoušeném bezpráví, reflektovat zkušenosti a vytvářet prostor pro vyřešení rozporů, které vznikly. Norvalová o těchto komisích hovoří jako o základním stavebním kameni nového režimu, a to i v té souvislosti, že otevírají prostor mnohoznačnosti, která je pro demokratický systém klíčová. V této souvislosti se nabízí srovnání s českými demokratizačními narativy, které do určité míry činily pravý opak, když jeden vedoucí narativ nahradily jiným hegemonickým narativem. Z tohoto úhlu pohledu pak rovněž dává smysl čist přístup Aletty Norvalové jako jedno z praktických vodítek, s jehož pomocí můžeme nahlížet současnou krizi demokratických zřízení nejen ve střední Evropě, ale v celém euroamerickém prostoru. Ten do určité míry po konci studené války poněkud zapomněl právě na důležitost každodenního ustavování demokratických identit a institucí v praktikách a jazyce běžného života.

Kateřina Kňapová